

ДОЦІЛЬНІСТЬ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ТА НАПРЯМКИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ

Ірина Боднар

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проблеми диференціації кримінально-процесуальної форми на сьогодні викликають значний інтерес серед науковців. Свого часу, такі відомі вчені-процесуалісти як Н.С. Алексєєв, П. С. Елькінд, В.З. Лукашевич, М.С. Строгович та ін., не допускали можливості диференціації кримінального судочинства, а його розвиток і вдосконалення вбачали тільки в подальшій уніфікації.

Однак такий підхід є спірним. Адже, єдина кримінально-процесуальна форма може бути оптимальною тільки для деяких категорій справ. В той же час для інших вона буде складною, затратною по часу, або ж навпаки – занадто офіційною, публічною, що не враховує інтереси сторін.

Безумовно, слід погодитися з тим, що характерною ознакою кримінально-процесуальної форми є її єдність. Однак, це не означає одноманітності, застосування однакового порядку провадження у всіх категоріях справ. Саме тому про єдність кримінально-процесуальної форми йдеться тільки у випадку побудови її на єдиних принципах, єдиних процесуальних засобах встановлення фактичних обставин справи, єдності форм прийнятих рішень, спрямованості на досягнення одних і тих же завдань у всіх кримінальних справах, однакового об'ємі та характері процесуальних гарантій для учасників процесу, єдиному законодавстві та єдиній системі судів.

Вважаючи твердження прихильників уніфікованого процесу непереконливими, такі вчені як К.Б. Калиновський, О.В. Смирнов, А.В. Ленський, Т.В. Трубнікова, П.Ф. Пашкевич, Ю.К. Якимович, М.Л. Якуб та ін., навпаки, вказували на допустимість, можливість і навіть необхідність диференціації кримінально-процесуальної форми.

У довідковій літературі термін «диференціація» означає поділ, розчленування чого-небудь на окремі різноманітні елементи. Тому не має логічних підстав для ототожнення її тільки зі спрощенням. Навпаки, видається безсумнівним, що диференціація може і повинна виражатися в існуванні поряд з звичайним порядком провадженням у кримінальних справах, як спрощених, так і ускладнених кримінально-процесуальних форм.

З урахуванням цього закономірним є висновок, що диференціація кримінально-процесуальної форми - це існування в кримінальному судочинстві самостійних спрощених та ускладнених процесуальних форм, відмінних від звичайного порядку провадження у справі.

Аналізуючи чинний Кримінально-процесуальний кодекс України, ми приходимо до висновку про наявність тільки двох кримінально-процесуальних форм спрощеного типу: скорочений порядок судового слідства та протокольна форма досудової підготовки матеріалів справи.

Однак, проект Кримінально-процесуального кодексу, внесений Президентом України і прийнятий Верховною Радою України в першому читанні, додатково передбачає такі кримінально-процесуальні форми спрощеного типу: 1) проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження; 2) спрощене провадження щодо кримінальних проступків; 3) кримінальне провадження на підставі угод (угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим; угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості); 4) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.

Запровадження кримінально-процесуальних форм спрощеного типу вбачається раціональним, оскільки це дозволить оптимізувати кримінальне

судочинство, раціонально і економно використовувати бюджетні кошти, що асигнуються на здійснення правосуддя, скоротить час розгляду кримінальних справ, а, отже, і строк тримання обвинуваченого (підсудного) під вартою, дозволить зменшити навантаження на суддівський корпус та швидко відшкодувати шкоду, заподіяну потерпілому.

Метою запровадження ускладнених проваджень є встановлення додаткових гарантій прав учасників кримінального процесу. Крім наявних вже проваджень в справах неповнолітніх та про застосування примусових заходів медичного характеру, проектом пропонується ще запровадження в кримінальне судочинство України інституту розгляду справ судом присяжних, особливого порядку кримінального провадження щодо певної категорії осіб (наприклад, народного депутата України, судді Конституційного Суду України, професійного судді, кандидата у Президенти України та ін.), провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

Зазначені обставини свідчать про необхідність диференціації кримінально-процесуальних форм, адже їх доцільність і корисність доведена часом. Така тенденція визначена не тільки національним законодавством, а й міжнародно-правовими актами, зокрема Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи № R (87) 18 від 17 вересня 1987 р.

Отже, з методологічної точки зору, твердження прихильників уніфікованого процесу видаються непереконливими, а диференціація кримінально-процесуальної форми в рамках єдиного кримінального процесу є виправданою. Незважаючи на те, що різними вченими в поняття «диференціація» вкладається інший зміст, ми приходимо до висновку, що це існування в кримінальному судочинстві як спрощених, так і ускладнених самостійних проваджень, що суттєво відрізняються від звичайного порядку розгляду кримінальних справ.

Наведений аналіз норм проекту Кримінально-процесуального кодексу України дає підстави для висновку що диференціація кримінально-процесуальної форми не відбувається однобоко. Навпаки, простежується тенденція до запровадження спрощених та ускладнених видів провадження, що за своєю суттю спрямовані на виконання завдань кримінального судочинства, передбачених ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України, тобто забезпечення охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.